

Onrecht, draagkracht en bevrijding

Brief over waarden voor het katholiek onderwijs in Nederland

Onderwijs leidt kinderen niet alleen op om goed te kunnen presteren in de moderne economie en een snel veranderende samenleving. Scholen zijn ook een plek om te leren hoe je goed met je medemens kan omgaan en hoe je het met elkaar uithoudt in lastige situaties. Scholen kunnen een pleisterplaats zijn waar leerlingen op adem komen.

Spreken over onrecht

Mensen verlangen naar geluk en hebben recht op vrijheid, in denken, doen en laten, met respect voor de ander. Maar de wereld is niet zoals ze zou moeten zijn; er is veel onrecht, onvrijheid en geweld. De klas zou sociaal veilig moeten zijn, maar is dat niet altijd. Pesten blijft een probleem. Vrijheid wordt te vaak gebruikt om alleen je eigen geluk na te streven of om je af te schermen voor anderen. Bijvoorbeeld in discussies online waarin weinig nuance gezocht wordt en mensen elkaar veroordelen. Hoe vaak gebruiken we onze vrijheid om met anderen te delen en het leven samen te vieren?

In onze tijd lijkt het alsof de ene crisis nog nauwelijks voorbij is en de andere al weer voor

de deur staat. Net na de coronapandemie begon de oorlog in Oekraïne en de dreiging van een grotere oorlog in Europa. Veel jongeren zijn opgegroeid met het besef dat er een klimaatprobleem is en dat er weinig tijd is om daar wat tegen te doen. Ze beseffen dat de keuzes die nu gemaakt worden hun toekomst beïnvloeden. De crises kunnen gevoelens van machteloosheid en moedeloosheid oproepen. Dat alles heeft invloed op het toekomstbeeld van jongeren.

Hoe gaan kinderen en jongeren om met deze ingrijpende ervaringen? Hoe maken ze die hanteerbaar? Verwerken ze die door te gamen of te netflixen of door afleiding te zoeken op sociale media? Of distantiëren ze zich ervan door anderen als slecht te bestempelen, hen de schuld te geven van het kwaad in hun omgeving en in de wereld? Of ontvluchten ze de problemen door naar alcohol en drugs te grijpen? Gesprekken in de klas over de politieke en maatschappelijke achtergronden van dreiging en geweld en de manieren om daarop te reageren kunnen helpen om het verlamme effect van geweld tegen te gaan en kinderen een horizon van hoop te geven.

Gespreksvragen

- ▶ Wat wil je je leerlingen meegeven?
- ▶ Wat motiveert hen?
- ▶ Welke bagage hebben zij nodig in een snel veranderende wereld?
- ▶ Wie zijn voorbeeldfiguren voor hen? Wie inspireren hen om onrecht te doorbreken?
- ▶ Hoe wordt er op school gesproken over maatschappelijke vragen en mondiale problemen zoals armoede, epidemieën, oorlogen en de klimaatcrisis?
- ▶ Zijn er leerlingen op jouw school voor wie deze onderwerpen extra gevoelig liggen, bijvoorbeeld leerlingen die zelf met armoede te maken hebben of leerlingen met een oorlogsverleden of met familiebanden in Oekraïne of Rusland, Armenië, Irak of de Palestijnse gebieden?
- ▶ Ervaren leerlingen gevoelens van machteloosheid bij deze thema's? Hoe ga je daarmee om?
- ▶ Als je pestgedrag tegenkomt in een klas/groep leerlingen, lukt het je dan om hen erop te wijzen dat het onrechtvaardig is om iemand te pesten die een andere mening heeft of er anders uitziet?
- ▶ Een leerling wordt gepest door zijn/haar medeleerlingen vanwege zijn/haar anders zijn. Hoe neem je het voor hem/haar op? Hoe wijs je anderen op de onrechtvaardigheid in hun gedrag?
- ▶ Je merkt dat jongeren in een groep moeite hebben om om te gaan met wat er op hen afkomt en vluchten in alcohol, drugs of vaperen. Hoe maak je hen weerbaar, zodat ze hun toevlucht niet nemen tot deze middelen?

- ▶ Hoe kun je vormen van kunst of filosofie of religie gebruiken om in het gesprek met je leerlingen een diepere laag aan te boren?

Existentieel leren

Het verwerven van kennis en vaardigheden en andere ervaringen die je op school opdoet, zijn vormend voor de leerlingen. Betekenisvolle ontmoetingen tussen docent en leerling waarin er oprechte aandacht voor elkaar is, helpen de leerling om zich als persoon te ontwikkelen.

Gespreksvragen

- ▶ Denk aan een paar mooie momenten in gesprekken met leerlingen. Wat maakte het tot mooie gesprekken?
- ▶ En wat hindert je om tot zulke mooie momenten te komen?

Je laten inspireren door Jezus

Thema's uit het christelijk geloof kunnen een verrijking zijn van de bagage waaruit kinderen en jongeren kunnen putten. Ook voor wie niet in Jezus gelooft en niet tot een kerk behoort, kan Jezus een bron van wijsheid zijn. Bij zulke wijsheid gaat het niet om cognitief weten, maar om existentieel weten.

Maar hoe doe je dat? In veel katholieke scholen is er een verlegenheid om over Jezus te spreken. Hoe spreek je over de wijsheid van Jezus op een open manier die betekenisvol is voor alle leerlingen wat hun levensovertuiging ook is?

In vorige onderwijsbrieven kwam solidariteit, inzet voor de medemens die het moeilijk heeft, ter sprake. Dat is bij uitstek een waarde die Jezus naar voren bracht door de verhalen die Hij vertelde en door wat Hij deed. Hij had

aandacht voor mensen, gaf hen hoop en Hij leerde zijn vrienden en leerlingen om te vergeven. Daarin kan Jezus ook voor niet-gelovigen een voorbeeld zijn. Als je je spiegelt aan waarden waaruit Hij leefde, kan dat je helpen een moreel kompas te ontwikkelen.

Voor Jezus' tijdgenoten was zijn optreden verrassend en bevrijdend. Jezus sloot aan bij de vragen van zijn leerlingen en bracht hen tot nieuwe inzichten. Hij stimuleerde gemeenschapsvorming en innerlijke verandering en betrokkenheid op God. Door het contact met Jezus kwamen mensen tot een nieuwe ervaring van hoe het leven kan zijn: een leven waarin de liefde uiteindelijk overwint, waar mensen nieuwe kansen krijgen doordat er vergeving is en oprechte aandacht voor elkaar. Christenen zijn gefascineerd door Jezus en de manier waarop Hij er voor anderen wilde zijn en ze ervaren iets van zijn liefde. Ze proberen liefde een belangrijke plek in hun leven te geven.

“Liefde is bestaan voor iemand, op zo'n manier dat ik ten diepste weet dat die liefde mij nooit zal verlaten, wie ik ook ben, wat ik ook doe... Dat is de definitie van de liefde van God zelf!”

- Maurice Bellet

Bevrijdend handelen

Het hoort bij onze menselijke ervaring dat we niet altijd zo leven als we zouden willen en zouden kunnen, maar dat we maar beperkte mogelijkheden hebben om daar verbetering in te brengen. We hebben ook impulsen van buiten nodig: iemand die ons ergens op wijst of ons iets geeft, dat ons bevrijdt uit vastgeroeste patronen, uit illusies en mislukkingen en ons op een nieuw spoor zet. Christenen ervaren dat de relatie met Jezus ons leven zo'n wending kan geven. Daarom wordt in de kerk Jezus gezien als 'verlosser', 'redder' of 'bevrijder'.

Jezus zag het als zijn taak om mensen die het moeilijk hebben of in de marge van de samenleving terecht zijn gekomen, weer op te richten en de blijde boodschap van Gods liefde bekend te maken. Jezus bracht bij mensen leerprocessen op gang waardoor ze vrijer werden. Bijvoorbeeld door parabels te vertellen: korte verhalen die meestal heel alledaags beginnen, maar toch anders lopen dan je zou verwachten.

Daardoor bieden ze stof tot nadenken en nodigen ze uit om anders te gaan kijken dan mensen gewend waren. Ze nodigen uit tot innerlijke verandering, tot aandacht en openheid voor de medemens en voor God. Jezus nodigde niet alleen met woorden uit tot verandering, maar ook door veelzeggende daden. Hij ging bijvoorbeeld aan tafel met mensen met verschillende achtergronden, ook met mensen die in de publieke opinie veroordeeld werden.

Gespreksvragen

- Hoe help je je leerlingen om existentiële keuzes te maken hoe ze in de wereld willen staan?
- Uit welke bronnen kunnen zij putten als ze voor nieuwe vragen en uitdagingen komen te staan?

Gelovigen komen bij elkaar in de kerk om bevrijdende impulsen (innerlijke kracht, genade) van Jezus te ontvangen, door te bidden om Gods hulp, door te luisteren naar bijbelverhalen, door Gods vergeving en nabijheid te ontvangen. In deze brief gaan wij nader in op drie thema's in het bevrijdende handelen van Jezus die bijzonder relevant zijn voor het onderwijs.

1. Vrij worden van egoïsme en hebzucht
2. Relaties herstellen
3. Draagkracht en hoop

1. Vrij worden van egoïsme en hebzucht

Jezus stimuleerde zijn leerlingen om los te komen van hebzucht en machtshonger en anders naar hun medemensen en naar God te gaan kijken. Volgens Jezus zijn er twee fundamentele leefregels: liefde voor je medemens en liefde voor God. In liefde kan iedereen groeien, want niemand is volmaakt.

In onze samenleving heerst vaak het idee dat je geluk zou kunnen afdwingen, als je maar een goede mindset hebt en het handig aanpakt. Het gaat dan alleen om het geluk voor jouzelf, om bevestiging van het 'ik', niet om willen delen met de ander. Zo'n smal idee van geluk zonder solidariteit doet denken aan het kinderrijmpje "ikke, ikke en de rest kan stikken."

Bezit kan de indruk geven dat je je leven in eigen hand hebt. Het streven naar voldoende bezit om goed te kunnen leven kan omslaan in hebzucht. Hebzucht is een onverzadigbaar verlangen naar meer bezit, meer macht, meer status. Hebzucht heeft invloed op iemands sociale leven. Hebzucht maakt je berekenender in de omgang met anderen, zelfs met vrienden.

“Wie van geld houdt, kan er niet genoeg van krijgen.
Wie verzot op rijkdom is, is altijd op meer gewin belust.
Ook dat is enkel leegte.”

- Prediker 5,9

Gespreksvragen

- Vertrouw je op bezit?
- Welke rol heeft een goed inkomen in het toekomstperspectief van je leerlingen?
- Wat vind je echt belangrijk in het leven?

Samen lezen

Iemand kwam bij Jezus met het verzoek: “Zeg tegen mijn broer dat hij de erfenis met mij moet delen!” Jezus antwoordde: “Ik ben niet aangesteld als jullie rechter of bemiddelaar” en hij waarschuwde voor hebzucht: “Want ook al heeft een mens nog zoveel, zijn leven bezit hij niet.” Jezus vertelt een verhaal: iemand wilde gaan rentenieren en besloot daarvoor grotere schuren te gaan bouwen om al zijn voorraden op te slaan, maar hij stierf diezelfde nacht. “Voor wie zijn dan de schatten die je hebt opgeslagen?” (**Lukas 12,13-20**)

► Wat wil Jezus met dit verhaal zeggen?

► Wat zegt dit verhaal je?

2. Relaties herstellen

Jezus hielp mensen om relaties te herstellen tussen mensen onderling en tussen hen en God. De bijbel vertelt hoe Jezus mensen bevrijdde door hun isolement te doorbreken.

2.A. Samen eten, ook met mensen die afgewezen worden

In zijn daden liet Jezus zien waar het hem om ging. Samen eten en drinken was belangrijk voor hem. Hij ging aan tafel met allerlei mensen, ook met mensen die in de publieke opinie veroordeeld waren, zoals Zacheüs de belastinginner (**Lukas 19, 1-10**). Juist naar de mensen die buitengesloten waren ging Jezus toe: voor Hem hoort iedereen erbij!

Velen waren geïnteresseerd in de gesprekken die tijdens de maaltijden met Jezus gevoerd werden. Maar soms vonden ze het te confronterend wat Jezus zei. Een 'veelvraat' en een 'dronkaard' noemden zijn tegenstanders Hem.

Op school komt naast pestgedrag ook uitsluiting voor. Dat kinderen genegeerd worden door medeleerlingen, hoeft niet aan het kind zelf te liggen. Vaak worden oorzaken vooral bij het uitgesloten kind zelf gezocht, zoals een sociaal minder goed functioneren, lichamelijke beperkingen, lastig gedrag of een taalachterstand of armoede. Maar de oorzaken behoeven helemaal niet bij het kind zelf te liggen. Het sociale klimaat in de klas en in de school en de houding van de leerkracht zijn ook invloedrijke factoren.

“ In de VS staan bij sommige scholen 'Buddy Benches'. In Nederland werd in 2016 de eerste 'vriendenbank' neergezet bij een school in Strijen. Wanneer een kind in de pauze geen speelvriendjes heeft, kan die op het bankje gaan zitten. Zo zien anderen dat het kind met iemand wil spelen. Ook voor een gezellig praatje kun je natuurlijk op de bank gaan zitten. Leerkrachten kunnen gemakkelijker opmerken dat een kind alleen is.

Samen lezen

Jezus zei tegen iemand die hem had uitgenodigd: “Wanneer je een maaltijd aanbiedt of een feestmaal geeft, vraag dan niet je vrienden, je broers, je verwanten of je rijke burens, in de verwachting dat zij op hun beurt jou zullen uitnodigen om iets terug te doen. Wanneer je mensen ontvangt, nodig dan armen, kreupelen, verlamden en blinden uit. Dan zul je gelukkig zijn. Zij kunnen voor jou niets terug doen, maar je zult ervoor beloond worden bij de opstanding van de rechtvaardigen.” (Lukas 14, 12-14)

- Wat wil Jezus zijn gastheer leren?
- Waartoe daagt deze opmerking van Jezus jou uit?

Gespreksvragen

- Hoe bevorder je dat er in de pauzes goed contact is tussen de leerlingen en dat er geen leerlingen buiten de boot vallen?
- Wat doe je om het uitsluiten of negeren van leerlingen door medeleerlingen op jouw school tegen te gaan? Hoe bevorder je een veilig schoolklimaat?
- Hoe geef je kinderen die in armoede of met een taalachterstand opgroeien kansen om hun plaats in te nemen in de klas of groep?
- Hoe betrek je een kind dat alleen staat actief bij een groep?
- Complimenteer je leerlingen die een genegeerde medeleerling bij hun groep betrekken?

2.B. Aandacht voor zieken

Ziekte kan leiden tot eenzaamheid en zelfs tot sociale uitsluiting. Bij een ziekte als melaatsheid worden al eeuwenlang mensen in quarantaine geplaatst. Tijdens de coronapandemie hebben we collectief een gebrek aan contact ervaren.

In de verhalen over genezingen valt het op dat Jezus vaak de zieken aanraakt. Hij maakt contact met hen en brengt verbinding. Soms genas Hij mensen van ziekte, maar vooral genas Hij mensen door hun liefdevolle aandacht te geven en hun te laten voelen dat ze er ondanks hun ziekte nog bij horen.

Gespreksvraag

- Hoe begeleid je leerlingen die langdurig ziek zijn? Hoe help je leerlingen na een ziekteperiode weer terug te komen op school?

2.C. Vergeving

Kwaad en schuld zorgen ervoor dat mensen tegenover elkaar komen te staan. Vergeving ontnemt het kwaad zijn macht of tenminste een deel daarvan en biedt kansen om de ontstane kloven weer te overbruggen.

Jezus leerde zijn leerlingen om altijd te vergeven. Beroemd is Jezus' parabel van de verloren zoon (**Lukas 15,11-32**) Beroemd is ook Jezus' antwoord op Petrus' vraag hoeveel keren hij zijn broer moet vergeven. Petrus stelde voor om dat ruimhartig te doen: 7 keer, want 7 is het getal van de volheid. Maar Jezus antwoordt: "niet zevenmaal, maar tot zeventig maal zeven maal." (**Mat.18,21-22**)

Zulke ruimhartige vergeving gaf Jezus, toen hij onschuldig ter dood veroordeeld en aan het kruis gehangen was; Hij bad toen tot God: "Vader, vergeef hun want ze weten niet wat ze doen". (**Lukas 23,34**)

Gespreksvragen

- Een leerling heeft gelogen en voelt zich daarom slecht. Hoe creëer je ruimte op school om over zulke ervaringen te spreken?
- Welke ervaringen hebben je leerlingen met keuzes die mooi leken, maar hun vrijheid beperkten? En wat heeft hen geholpen om daar los van te komen?
- Hoe ga je om met schuld als een leerling problemen in de klas veroorzaakt heeft?

3. Draagkracht en hoop

In ieders leven komen nare levensgebeurtenissen voor. Een kind krijgt een ongeluk. Of een ouder wordt ernstig ziek. Of iemand wordt niet geplaatst op de school of opleiding waar hij of zij zó op gehoopt had.

Vroeger of later in het leven wordt ieder mens geconfronteerd met lijden, omdat dierbaren overlijden of door mislukkingen of omdat omstandigheden ineens heel erg verslechteren.

Toen Jezus geconfronteerd werd met lijden, omdat de religieuze en politieke leiders van zijn land Hem als een gevaar voor hun eigen positie zagen en uit de weg wilden ruimen, wilde Hij zich niet groot maken; ook toen ze Hem naar het leven stonden, wees Hij het gebruik van geweld af en accepteerde het lijden, hoe zwaar het Hem ook viel.

Wat Hem motiveerde was de liefde die Hij had voor God, zijn hemelse Vader, en die God de Vader voor Hem had en zijn liefde voor de mensen en het vertrouwen dat er door ►

“

Deze ervaringen hebben me nog meer doen realiseren hoe wezenlijk het lijden bij het leven hoort en dat we het niet moeten wegdrukken, dat lijden het bestaan ook kan verdiepen en de band met andere mensen versterken. Ik weet nog hoe diep dankbaar ik was toen mijn zusjes die ochtend na de klap gezond en wel aan mijn bed verschenen. Ik besepte ook hoe verrijkend het was dat ik op een prettige manier met godsdienst en kerk ben grootgebracht, dat we handvatten hadden gekregen, teksten, rituelen, om met de grote momenten van het leven om te gaan. Samen bidden was wat anders dan samen praten.

Ik ben dankbaar voor alles wat goed gaat, sta nog meer stil bij wat echt belangrijk is en ervaar elke dag als een geschenk.”

- Rosita Steenbeek over het overlijden van haar vader en het auto-ongeluk dat ze daarna samen met haar moeder meemaakte

► de diepte heen een weg is naar het Koninkrijk van God. Hij herkende zich in de graankorrel die gezaaid wordt en als het ware onder gaat in de aarde, maar daar ontkiemt tot nieuw leven.

Jezus leert zijn leerlingen om lijden te dragen en niet zonder hoop te zijn. Er zijn nu nog steeds mensen die hun onrecht dragen door bijvoorbeeld geweldloos verzet in navolging van Jezus. Typerend voor het christelijk geloof is het vertrouwen dat de ondergang toch niet het laatste woord heeft, maar dat een mens bij God in goede handen is en dat door Gods hulp iets nieuw kan opbloeien, ook al weten we niet hoe en wanneer. Dat geeft kracht om te dragen en te verdragen.

“

De ontmoeting met het evangelie bevrijdt ons van onze angst en geeft ons moed om onze veranderende wereld met liefde en medelijden te bekijken. Het helpt ons om in ieder lijden niet de zinloosheid, maar de poort naar de verrijzenis te vinden.”

- Hilde Kieboom, Sant'Egidio-gemeenschap
Antwerpen

Gespreksvragen

- Uit welke bronnen kunnen je leerlingen putten als lijden hen treft?
- Wat geeft je grond onder de voeten als je gebrokenheid ziet in de wereld en in je eigen leven?
- Wat zorgt er dan voor dat je niet bij de pakken neer gaat zitten en veerkracht hebt?
- Welke verlangens naar zinvol leven en naar een betere wereld leven er onder je leerlingen?
- Hoe laat je je leerlingen reflecteren op die verlangens?
- Wat is de hoop die in jou leeft? Welke hoop wil je met je leerlingen delen?

Colofon

Deze brief is geschreven door het Officium Educationis en uitgegeven door de Nederlandse Katholieke Schoolraad. Voor vragen kunt u zich wenden tot:

Secretariaat Rooms-Katholieke Kerk
Officium Educationis
Postbus 262
3740 AG Baarn